

BOLHÁD, ERDŐHÁT, BARKÓSÁG. TÁJNEVEK ÉSZAKON

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Bolhád, Erdőhát, Barkóság. Toponyms in Upper Hungary

The Bolhád toponym was mentioned fairly early in Hungarian literacy around 1200 in the Latin text of *Gesta Hungarorum*, yet, in the modern era it disappeared from written sources and was replaced with Cserhát. Erdőhát was used to name minor districts in several provinces of the one-time Hungarian Kingdom since the Middle Ages. This toponym emerged in archival documents to designate a hilly area situated at the border of Borsod and Gömör counties only at the end of the 17th century. In the 19th century not only Erdőhát, but another toponym coined from an ethnonym (Barkóság) was also used to identify this area, and in the 20th century this latter one became dominant. These examples all illustrate the fact that the names of minor geographical regions and areas may change even if the population preserves its ethnic character and mother tongue over centuries. The stability of toponyms is more typical in the case of mountains (e.g. Mátra, Bükk, Karancs, Medves) and rivers than in the case of minor geographical areas and hills having less visible and sharp boundaries.

A magyar nép táji-történeti tagolódását lexikon-szócikkekben bemutató Kósa – Filep-féle kötetben - egyik korai tanulmányomra hivatkozással - találjuk a *Bolhád* tájnév magyarázatát, a vele megnevezett vidék hozzávetőleges meghatározását. E szócikk szerint „a Salgótarján szomszédságában emelkedő *Medves* hegycsoport és a Rima folyó közötti dombvidék népi használatú tájneve Gömör és Nógrád megyék területén. 1918 óta nagy része Csehszlovákiához tartozik”.¹ Ez a meghatározás ismétlődik a magyar tájneveket történetiségükben vizsgáló, a tájnévadás motivációját és tájneveink etimológiáját nyomozó kötetben. A szerző, Juhász Dezső feltevése szerint a *bolha* főnév –*d* képzős származéka vált tájnévvé, de eredete homályos. Ha a *Bolhás* helynevekhez hasonlóan az állatvilágra utalna, ezzel a tipológiai jellemzővel egyedül állna a tájnevek között. További vizsgálatot kíván a tréfás névadás, továbbá a puszta személynévből eredő településnév tájnévvé válásának, jelentésbővülésének lehetősége.²

Kiss Lajos könyve, a *Földrajzi nevek etimológiai szótára* első kiadása még nem, de a második, bővített kiadás már foglalkozott a Bolhád földrajzi név vizsgálatával is. Megjegyzi, hogy a középkorban a Cserhát közepén emelkedő Szanda-hegyet (546 m.) Bolhád-hegy-nek hívták (1150 körül/13-14. század: „ad

¹ Kósa L. – Filep A. 1975. 73. Hivatkozás Paládi-Kovács A. 1968. lapszám nélkül, de ott ez a tájnév nem lelhető fel.

² Juhász D. 1988. 64.

montem Bulhadu” Anonymus 33). Hozzá teszi, hogy a Bolhád helynév a *bolha* főnév származéka, miként a *Bolhás* (lásd Szilasbalhás) is az.³

Bolhád helynevet, még kevésbé tájnevet, az újkori topográfiai, országismertetések geográfiai és megyei monográfiák nem emlitenek. Prinz Gyula emelte be tájnévként a földrajzi irodalomba a *Magyarország tájrajzát* összefoglaló munkájában. Forrást nem jelölt meg, illetve a „palóc nép” tájnévadását emlegette, amikor megtette a Gömörrel, Tornával, a Csereháttal egyenrangú tájnévvé. Fejtegetését érdemes szó szerint felidézni: [A Bolhád] „Az Ipoly, Rima, Zagyva és Tarna közös hátsága egyáltalán nem gyűjtőteknője az életnek, hanem csak földalaktani egység, melyet a tájképi hasonlatosság ereje kapcsol össze. A palócok népi öntudata semmiféle tájnak vagy vidéknek nem adott nevet csak éppen ezt a hátságot, illetve annak az Ipolyfő, Fülel és Pétervására közötti főrészt ruházta fel a Bolhád névvel. Olyan kevés népi eredetű vidéknevünk van, hogy szívesen terjesztjük ezt valamivel szélesebbre, beleértve az egész Mátra-hegyhátot. Az bizonyos, hogy Bolhádnak nemcsak sajátos jellege, hanem délen a Mátrában hatalmas kerítésfala is van. Uralkodik rajta az óharmadkori tábla szertefoszló völgyeivel és vulkáni hegyeivel, víznélküli birkalegelőivel.”⁴

Prinz tájföldrajzában a „Bolhád keleti szomszédságában két rokon és össze is nőtt vidék van, a Rimavidék és Gömör. Ez a kettő és társaságukban Torna és a Cserehát alkotják négyesben a Sajó egész vízgyűjtő területét.”⁵ Ez a „népi eredetű”-nek vélt Bolhád tájnév a 20. századi néprajzi és nyelvjárási gyűjtésekben nem bukkan fel, s a tájföldrajzi kutatás is inkább maga alkotta megnevezésekkel élt (pl. *Ózd-Pétervásári dombság*, *Heves-Borsodi dombság*).⁶

Visszatérve a földrajzi név középkori formájára és jelentésére, Anonymus Gestájához kell fordulnunk, ahol nem találunk pontos topográfiai meghatározást. Az 1200 körül alkotó Névtelen szövege magyar fordításban: „Árpád vezér [...] tanácsot tartván sok katonát hadba küldött, hogy Gömör és Nógrád várának népét meghódítsák neki [...] Ezeknek a hadra kelő katonáknak a fejeivé és vezéreivé nagybátyjának, Hüleknek két fiát: Szovárdot és Kadocsát rendelte, meg aztán Hubát, a fejedelmi személyek egyikét. Ez a három úr, miután megkapta az engedelmet Árpád vezértől, arról a helyről indult el, amelyet Pásztónak mondanak, s előbb a Hangony vize mellett lovagolt, majd ezen a folyón átkelt a Sajó folyó mellett. Innen Gömör várának a részein vonultak tovább, és eljutottak a Bolhád-hegyig, majd a nógrádi részekén haladva a Galga vizéhez értek. Innen

³ Kiss L. 1988. I. 322. A *bolha*, egy fajta apró vérszívó rovar neve, szláv eredetű és már a 12. század óta kimutatható kölcsönszó a magyarban. TESz I. 332.

⁴ Prinz Gy. é.n. [1936] I. 317-318.

⁵ Prinz Gy. é.n. [1936] I. 318.

⁶ Bulla B. 1962. 156.

pedig útjukat folytatva a Duna partján mentek, majd a Verőce vizén átkelve táborot ütöttek az Ipoly folyó mellett.”⁷

A gesztában említett helynevek felhasználásával Györffy György térképet szerkesztett *Anonymus Magyarország 1200 körül* címen, amit mellékletként helyeztek el a szöveg végén. A térkép megmutatja Árpád és a sereg Anonymus által vázolt úrvonalát és a honfoglaló vezéreknek a főszereg útjától elágazó útvonalait is. Az Északi-középhegységben mindössze két hegység, a *Mátra erdő* és a *Bolhád* nevét említi a geszta, ezzel szemben a folyók és a helységek nevei nagy számban tűnnek fel. Györffy György is rámutat, hogy „három vidék tűnik ki apró helyek ismeretével; Buda a Csepel-szigettel együtt, Borsod a Hegyaljával, végül Csongrád tágabb környéke.”⁸ A helynevek közül említhető *Miskolc*, [Diós]Győr, *Kács*, *Emőd*, *Tapolca*, *Örsurvára*, *Borsodvár*, *Gömörvár*, nyugatabbra *Pata*, *Pásztó*, *Nógrád*, *Verőce*. A víznevek között kisebb folyócskák, patakok neveit is megtaláljuk az említett északi térségből: *Sajó*, *Hangony*, *Bódva*, *Ostoros*, *Nyárad*, *Hejő*, *Eger*, *Galga*, keletebbre a *Takta* és a *Hernád*. Hiányzik a *Zagyva*, *Tarna*, *Rima*, *Gortva*, *Laskó*. A borsodi térség közeli ismerete alapján Györffy felteszi, hogy P. magiszter hosszabb idő át ott élt, s talán származása szerint is „otthon volt” az Aba-nemzetség vidékein, Heves, de még inkább Ujvár [Abaúj] és Borsod megyei birtokain.⁹

A *Bolhád-hegy* (montem Bulhadu) lokalizálását a Pais Dezső és Györffy által szerkesztett jegyzetekben találjuk: „Ma a Cserhát-hegység Nógrád megyében.” [A Cserhátal való azonosítást támogatja, hogy a cserhádi Szanda vár régi neve Bolhád volt.]¹⁰ A földrajzi név kiterjesztése a Cserhát egészére nem bizonyítható. Györffy és Kiss Lajos csupán a *Szanda*-bércre (546 m) vonatkoztatja a 13. századi *Bolhád* hegységnevet.¹¹

A Bolhád tájnév tehát törölhető az Északi Felföld újkori tájfeldrajzának listájáról, noha a felejtés menetéről, meg a Cserhát hegység- és tájnév meggyökeresedésének idejéről keveset tudunk. A Börzsöny és a Mátra közötti hegyvidék neveként viszonylag későn tűnik fel. Lipszky 1808-ban kiadott térképeinek repertóriumában megtalálható, de korábbi előfordulásait még nem ismerjük. A helynév-történet kutatói szerint a Szécsénkétől északra fekvő, 349 m magas Cserhát hegy neve vonódott át az egész környező hegyvidékre.¹² Az abaúji *Cserehát*, valamint az Ér és a Berettyó felső szakasza közötti *Cserhát* tájnév

⁷ Anonymus 1977. 107. Pais Dezső fordítása.

⁸ Györffy György 1977. 19-20. A térképmelléklet a 133. oldal után található.

⁹ Györffy György 1977. 20-21. oldal és a térképmelléklet.

¹⁰ Anonymus 1977. 141.

¹¹ Györffy György 1998. IV. 209, 211. „az erdők borította hegyekből a szandai Bolhád-hegy (545 m) emelkedett ki legjobban, s adott nevet a mai Cserhátnak”. „A szandai Bolhád-hegynél eredő Galga” kapcsán is említi. Lásd még Kiss Lajos 1988. I. 322.

¹² Kiss Lajos 1980. 161; Juhász Dezső 1988. 67-68.

használata a 16-17. század óta adatolható. A Nógrád megyei Cserhát tájnév is valószínűleg a 17-18. században vált megszokottá a kortársak nyelvében. *Kemeneshát* régi népi neve szintén *Cserhát*, *Cser*,¹³ Veszprém egyik városrészének neve is Cserhát, de ezek konkrét adatolásától itt eltekintünk.

A Gömörben és Borsodban a 20. században gyakran emlegetett *Erdőhát* tájnév országosan a Cserhátnál is elterjedtebb. Juhász Dezső munkája (*A magyar tájnévadás*, 1988) 12 *Erdőhát*nak nevezett tájat említ. Fontos tudni, hogy az *Erdőhát*, *Erdőhátság* már a középkor századaiban is gyakran használt tájnév volt. Az Északi Felföldön Gömörben és Nógrádban is ezzel jelöltek meg egy-egy szűkebb vidéket a gyepük határán. Nógrádban a megye felső harmada nagyrészt az Ipoly forrásvidékének erdő borította medencéjére, az ún. *Erdőhátra* terjedt ki. Azt övezte északnyugaton a *Korcs-erdő*vel kezdődő *Zólyomi-erdő* (Osztrovszki-hegység) vonulata, északon, Ipolyfőnél pedig annak fenyves része, melyet *Fekete-erdő*nek neveztek. 1327-ben *Erdeuhath* (Izbistye), 1342-ben *Erdeuhath* (Szinó) alakban írják a tájnevet.¹⁴

Gömörben az Ákos nemzetség telepítései a tatárjárást követő fél évszázadban (1243 után) a Sajó és a Csetnek folyók völgyében történtek, egyes falvak azonban már a mellékvölgyekben, sőt az erdőben épültek. A 19 új falu közül 6 a pelsőci *Nagy-hegy* körül, annak lábánál, az *Erdőháton* fekszik, további 9 falu a Csetnekhez tartozó hatalmas erdőségben, a többi három-négy (Rozslozsnát is idevéve) Lice és Kővi határában létesült.¹⁵ Az Árpád-kori Magyarország földrajzában azt találjuk, hogy „A fenyvesekből a bükkösökbe átmenő alacsonyabb hegyvonulatokat a pelsőci uradalomban Erdőhátnak nevezték.” Az 1318-ban felbukkanó *Erdouhat* nevet Győrffy az Ardó szóval kapcsolja össze és arra következtet, hogy a tornai erdőuradalom erdőóvói, „*ardói*” őrizték az erdőket.¹⁶ Tornában ma is több falunév őrzi a hajdani erdőóvók nevét (pl. Hídvégardó, Pelsőcardó).

„A Sajó és a Rima folyóktól délre, a Gortva és a Hangony patakok közötti dombos, erdős táj” nevéként használatos *Erdőhát* név korai történetére Juhász Dezső által felhozott korai adatok azonban nem a dél-gömöri, hanem borsodi, abaúji tájak történetére utalnak. Az 1559. évi adalék Szikszó vidékére, a Cserhát déli szélére utal: „Szikszo vidikin az *Erdő hatat* el rablottac vala.” Az 1706. évi adat Miskolc, Putnok táját említi,¹⁷ ami már közelebb van a Rima és a Hangony vizéhez, de pontosan nem lokalizálható.

Az első biztos adat a dél-gömöri és a vele összefüggő borsodi Erdőhát tájnév használatára 1699-ben készült malomösszeírásból ismeretes. Egy levélből,

¹³ Kósa László – Filep Antal 1975. 128.

¹⁴ Győrffy György 1998. IV. 209.

¹⁵ Ila Bálint 1976. I. 152-153.

¹⁶ Győrffy György 1987. II. 539, 557.

¹⁷ Juhász Dezső 1988. 73.

melyet az egri káptalan dékánjához címeztek megtudható, hogy az *Erdőhát* vidékén használatos *kila* „majd csak nem egyez a kassai félköböllel. Egerben és a Mezőségeen sokkal nagyobb”. A vízimalmok összeírását feldolgozó és közreadó Ila Bálint leszögezi, hogy a forrásban kétfajta *kila* szerepel, az „*erdőháti* (Borsod megye Gömörrel határos része, Bélapátfalva környéke), amely csaknem azonos a kassai félköböllel, tehát csaknem 41,5 liter, és az „*egri*” – az Egerrel szomszédos Mezőségben is ezt használják – az előbbinél sokkal nagyobb.”¹⁸ Az *erdőháti kila* tehát kisebb volt, mint az egri, de nagyobb a füleki és a nógrádi kilánál, s talán a *rozsnyai szapunál* is.¹⁹ A vízimalmok és malomkövek listája a Barkósághoz vonható települések közül Bélapátfalván és (Sajó)Várkonyon 1-1 malmot, 1-1 malomkövet tartalmaz, Allóban (Arló) 2-2-t, Mónusbél-pusztán viszont 3 vízimalom működött 1-1 kövel. Ennyit csak Szilvásváradon írtak össze a lista készítői.²⁰

Időrendben haladva a következő adalék Vályi András topográfiájában található 1796-ból: Azt írja az *Erdőhát* vagy *Erdőhátság* vidékéről, hogy „Így neveztetik egy kerület Borsod Vármegyében.”²¹ Fényes Elek művei közül a *Magyarország geographiai szótára* két település kapcsán említi az Erdőhát tájnevet 1851-ben. Akkoriban mindkettő Borsod vármegyéhez tartozott és fontos forgalmi helyen feküdt. A cisztercita kolostoráról ismert [Bél]Apátfalva utolsó szerzeteséről megörökíti azt a néphagyományt, miszerint „az Egerbe vivő országúton öletett meg a Kisszoros nevű helyen, melly eset emlékeit a nép vidéki szokás szerint még ma is fenntartja az által, hogy az arra menő utas azon helyre egy fagallyat hány, melly *paprakás*nak neveztetik. Az egész *erdőháton* az illy esetek emléket így szokták fenntartani.”²² Ugyancsak a Bélapátfalváról szócikkben egy másik összefüggésben is használja az Erdőhát tájnevet, amikor az 1750-51 fordulóján kitört jobbáglázadást történetét ismerteti: „Az apátfalvi jobbágyok lázadása az *erdőhátság* más helyeire is át kezdvén terjedni, a megye Németh József szolgabírónak meghagyja, hogy a vidéki nemességet fegyverre szólítván, azokkal a lázadást csillapítsa le, s a lázadókat fogassa el.”²³ Korának vallási viszonyairól is tájékoztat a Sajónémeti községet bemutató szócikk: „E helységen keresztül megy a Miskolcra a borsodi palócság által lakott úgynevezett *erdőhátra* menő országút, s e helységtől felfelé az *erdőháton* mindenütt katolikus nép lakik.”²⁴ Itt kell megjegyezni, hogy Sajónémeti határában ömlik a Sajóba az egykori Borsod és Gömör megyék határát kijelölő Hangony vize, melyről már Anonymus is megemlékezett. (A „felfelé”

¹⁸ Ila Bálint 1964. 421.

¹⁹ Paládi-Kovács Attila 2003. 193.

²⁰ Ila Bálint 1964. 415-425.

²¹ Vályi András 1796. I. 594.

²² Fényes Elek 1851. I. 29.

²³ Fényes Elek 1851. I. 31.

²⁴ Fényes Elek 1851. III. 138.

irányjelzés nyilván a Hangony völgyében történő haladásra vonatkozik a hajdani Hangonyfő, a későbbi Domaháza irányába.)

Tovább tágítja az Erdőháthoz sorolt térséget a Hunfalvy János szerkesztésében 1867-ben Gömör és Kishont vármegyéről kiadott monográfia. A néprajzi fejezet szerzője (Kiss Antal) közli, hogy „A magyarok a megye déli felét lakják, legnagyobb részben tiszta magyarsággal szólnak: *palócok* délnyugaton Sőregen, Almágyon, Péterfalán, Czereden, Dobfeneken és Báston laknak, a *barkók* pedig délen az ún. *Erdőhátat* foglalják el; szójárásuk tisztább a palócokénál, ezeknek mégis sok szavaival és kiejtéseivel élnek.”²⁵ Ezt a közlést – noha bizonytalanságban hagyja az olvasót a gömri Erdőhát holléte felől – később szinte szó szerint átvették a későbbi szótárak, lexikonok (Pallas, Révai, Új Magyar Lexikon) és a néprajzi összefoglalások is (Malonyay, Viski, Gunda). Elsősorban a megyehatár mentén élő katolikus falvak Ajnácskő, Détér, Gesztete, Jeszte, Zabar, Hangony, Szentsimon, Uraj, Velkenye, Sajópüspöki sorolhatók a gömri Erdőhát, illetve a barkók falucsoportjába.²⁶

Az Erdőhát ismerői és a tájnév következetes használói közé tartozott Komoróczy Miklós, a millenniumi megyemonográfia és a *Magyar Nyelvőr* szerzője. A monográfia Gömör-Kishont vármegye népéről szóló fejezetében írja: „Az Erdőhátságon fekvő barkó községekben: Szentsimonban, Alsó- és Felső-Hangonyon a sötétfekete lajbi dívik, a mely zsinórral és pitykével egyaránt gazdagon van díszítve.”²⁷ Következetesen elkülöníti a barkókat a palócoktól. Barkó falunak említi Sajópüspököt, Szentsimonyt, Alsó- és Felső-Hangonyt.²⁸ Korábbi álláspontjából némileg engedve 1915-ben már megengedőbben fogalmaz a palócok és a barkók elkülönüléséről: „A barkó palócnak palóc, de nem csupán a gömörmegyei [...], hanem kizárólag a Borsod, Gömör és Heves vármegyék összeszögellésében, az úgynevezett *Erdőhátságon* fekvő, s ethnografiaiilag teljesen elszigetelt *Barkó föld* eredeti magyar fajnépe.”²⁹

Az Erdőhát tájnév használatát Borsod megyében a 19. században már az imént említett *Barkó föld*, *Barkóság* térségnév kezdte felváltani. Ennek első nyomát a *Tudományos Gyűjtemény* 1834-es évfolyamában találjuk. Egy kilétét fel nem fedő borsodi honfi Borsod Kebelének egy fia aláírással levélben tiltakozott a borsodi köznép palócnak nevezése ellen: „A Tudományos Gyűjteményben olvasható egy helyütt Borsod Vármegyei Palótzokról, mikre nézve jelentem ezen észrevételemet: hogy Borsodi Köznépnél itteni Palótzot hallatlan említeni. Jegyzésem ugyan csak szóhagyomány lehet még is; - talán méltó figyelni ilyenekre. A Sajó mentiben ezt halljuk, hogy a Tserneli, Ománi és minden hegyi, azaz a nagy bükkben lévő Helységek Lakóji *Barkók*, és

²⁵ Hunfalvy János szerk. 1867. 207. Lásd még uo. 88.

²⁶ Paládi-Kovács Attila 1968. 179-180, 188. és 2. kép. u.ő. 2003. 118-119, 140. 2. térkép.

²⁷ Komoróczy Miklós é.n. (1903a) 174.

²⁸ Komoróczy Miklós 1903b. 514.

²⁹ Komoróczy Miklós 1915. 279-280.

Barkóknak nevezetnek, lakó földjüket ismét *Barkóságnak*.³⁰ Mai ismereteink szerint ezt a szöveget és az 1834. évet tekinthetjük a *Barkóság* tájnév legkorábbi írásos említésének. A *Regélő Pesti Divatlap* egyik népismertetése 1843-ban írja a Sajó-völgy magyar lakosságáról: „... nem olly buták, mint a mátrai palócok, vagy mint a *barkóság* embere (melly innen alig három óra járás)”.³¹ A 19. század második felében a *Barkóság*, *Barkóföld* tájnév használata és a barkó népcsoport említése bővebben adathozható

A borsodi barkókról elegendő itt az *Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen* XVIII. kötetére hivatkozni. Annak cikkírója a Borsodhoz tartozó³² (Bél)Apáfalva népéről szólva 1900-ban közölte: „E községben, valamint a tőle éjszakra fekvő helységekben kun fajta nép települt le, melynek szokása, s nyelvjárása sokban elüt a szomszédos vidék lakosságától. Legközelebb áll a palócokhoz, melytől barkó névvel különböztetik meg. Vallásra nézve mind római katolikusok.” Istvánffy Gyula 1909-ben 14 községet keresett fel a Bükk-hegység északnyugati előterében. A palócokat kereső, életét nagy részben a palócok néprajzi ismertetésének áldozó kutató csak érintőlegesen említi meg, hogy az itt talált, elszigetelten élő népet „barkók”-nak is nevezik.³³

A magyar nép tárgyalkotó művészetét, röviden a magyar népművészetet Malonyay Dezső vezetésével kutató festők, grafikusok, építészek a dokumentálás mellett a borsodi - gömői barkóság hagyományainak sajátos vonásait kívánták felderíteni. A sorozat V., *A palócok népművészete* alcímet viselő kötetében megjegyzik, hogy „Borsod megyében a Bükk-hegység északnyugati nyúlványai között lakó palócok neve: *barkó*. Megnéztük azt a falucsoportot *Sajópüspöki* és *Hangony* között, amit *Barkóságnak* mondanak, de nem találtunk semmi vonást, ami megkülönböztetné őket a többi palócoktól.”³⁴

A *Barkóföld*, *Barkóság* tájnév további előfordulásaival, határainak megvonásával foglalkozó néprajzi irodalom további részletezésétől eltekinthetünk, mivel azok megtalálhatók korábbi munkáimban.³⁵ Vizsgált tájneveink a tájföldrajzi munkákban a 20. század közepéig csak elvétve tűnnek fel. Kádár László sok termékeny szempontot felvonultató tanulmányában az általunk vizsgált három északi tájnév nem bukkan fel, de a *Barkók földje* megjelenik a (Gömör megyei *Hegyhát*) lokalizáló megjegyzés kíséretében.³⁶ (Művében a számos Erdőhát közül egyedül a Temes- és Krassó-Szőrény

³⁰ Tudományos Gyűjtemény 1834. IV. 130-131. Idézi: Paládi-Kovács Attila 1982. 5, u.ő. 2006. 7.

³¹ A Sajó-völgyről értekező szerző, Brujman (Benőffy) Soma Egerben iskolázott pap volt, aki 1850-1887 között Dédesen, Bélapátfalván, Arlón volt esperes, plébános. Paládi-Kovács Attila 1985. 170.

³² Hídvégi Benő é.n. (1900) 230.

³³ Istvánffy Gyula 1911. 163.

³⁴ Malonyay Dezső (szerk.) 1922. 10.

³⁵ Paládi-Kovács Attila 1968. 175-178 188-191, u.ő. 1982. 5-23; u.ő. 2006. 7-23.

³⁶ Kádár László 1941. 23-24.

megyei kap említést) A Hegyhát tájnevek közül kettőt említ, a baranyait és az általa zalainak nevezett tájat. Utóbbin nyilvánvalóan a Vasi Hegyhát értendő. A „Gömör megyei Hegyhát” elírás is lehet, valójában „Borsod megyei *Hegyhát*”-ról lehet szó.³⁷ Így nevezi a helyi lakosság a Sajóba ömlő Hangony- és a közvetlenül a Bükk lábánál csörgedező Bán-patak által közrefogott dombságot. Ezt a tájnevet előtag nélkül szerepeltettem a *Barkósföld* elhelyezkedését ábrázoló egyik térképvázlaton.³⁸ Az említett kistérséget a helyiek a Barkósághoz sorolják. A vidék népének tájszemléletét fejezi egy 1960-ban Ózdon elhangzott fogadalom szövege. A kohászati üzemek közötti, a közlegő pártkongresszus tiszteletére rendezett munkaversenyt megnyerő Ózdi Kohászati Üzemek nevében beszélő szakszervezeti bizalmi mondotta: „Mi hegymegi barkók meffogadjuk, hogy a zászlót nem engedjük el Ózdról.”

Az északi népterület most vizsgált néhány tájnevének vizsgálata azt igazolja, hogy a földrajzi térségek megnevezései a századok során változhatnak, cserélődhetnek. Példa rá a Bolhád és a Cserhát esete. Más tájak régebbi neve mellett új név kerülhet használatba és szerepelhet egyidejűleg (csaknem szinonimaként), mint azt az Erdőhát és a Barkóság tájnév használatának 19-20. századi története szemlélteti. A tájhatárok értelmezésében is találhatunk periódusonként változó ingadozásokat. Az *erdőhát* területével kijelölhető Erdőhát a 17-18. században jóval kiterjedtebb volt, mint a millenniumi monográfiák szerkesztésének korában, amikor már a decimális úrmértékeket használták. A Barkóság tájneve szintén csak ingadozó tájhatárokkal meghatározható. A borsodiak, gömöriek emlékeiben az Erdőhátal nagyjából megegyező vidék értendő rajta, sok gömöri magyar szerint a Medvesalja falucsoportja is a Barkósághoz tartozik. A földrajzi nevek „állandósága”, kontinuitása a kiemelkedő hegyvidékek esetében, mint a közeli Mátra, Bükk, Karancs és Medves, sokkal inkább megfigyelhető, mint az alacsonyabb, folyó- és patak völgyekkel sem mindig lehatárolható dombságok, medence jellegű tájak névhasználatában.

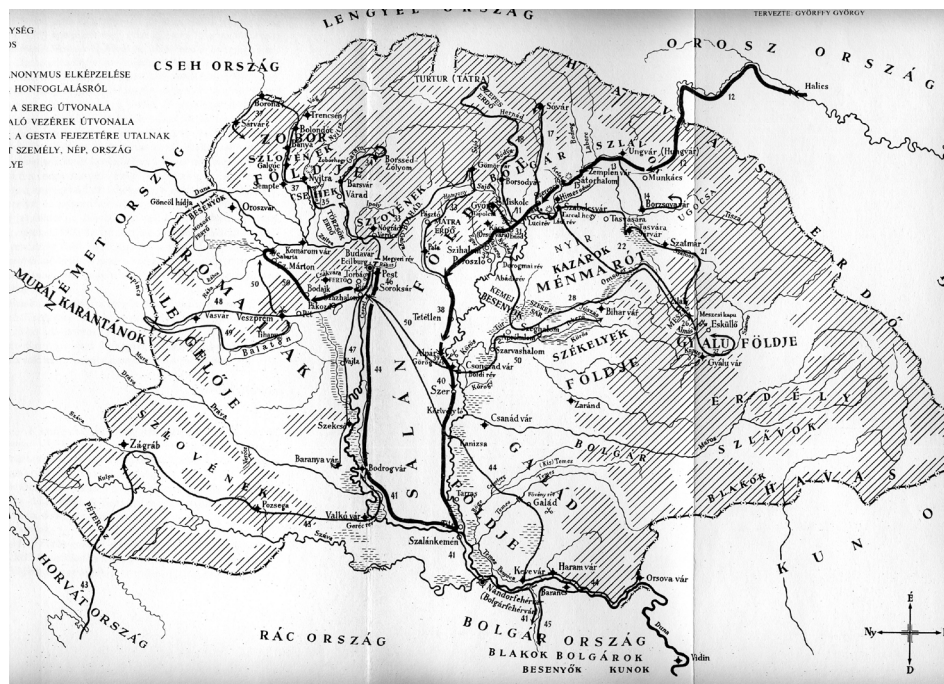
Irodalom

- ANONYMUS (1977): *Gesta Hungarorum*. Ford. PAIS Dezső. Budapest. Helikon
BULLA B. (1962): *Magyarország természeti földrajza*. Budapest
FÉNYES E. (1851): *Magyarország geographiai szótára*. I-IV. Pesten
HÍDVÉGI B. (é.n. 1900): *Borsod megye*. Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen. XVIII. *Magyarország* VI. 217-238. Budapest

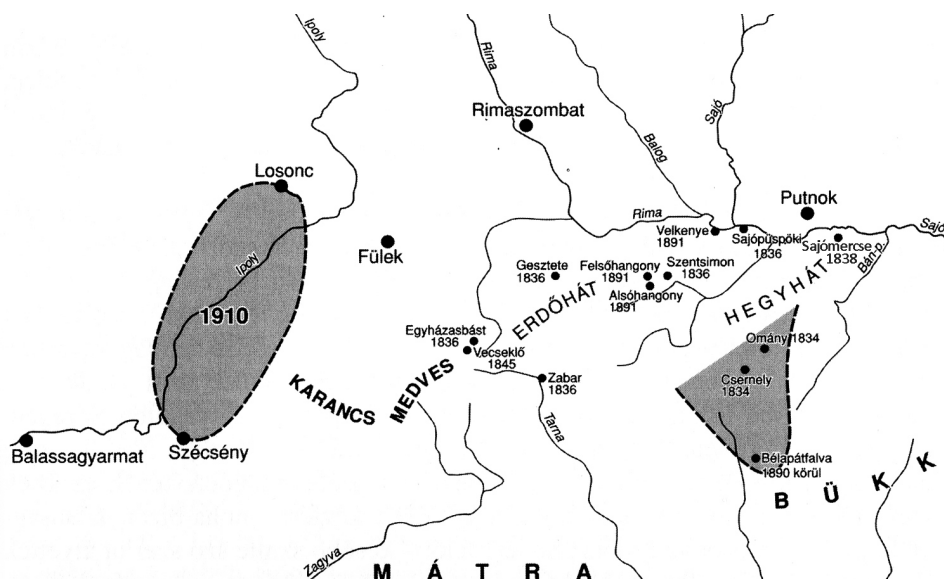
³⁷ Az elírás hátterében az állhat, hogy Kádár László a „Gömöri medence” természetföldrajzi meghatározottságú egységben szemlélte a Gömör-Szepesi Érc-hegység és a Bükk-hegység által határolt térség dombsági jellegű kistájakait.

³⁸ Paládi-Kovács Attila 1968. 181.

- HUNFALVY J. (szerk.) (1867): Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének leírása. Pest
- GYÖRFFY Gy. (1977): Bevezető. In: ANONYMUS: Gesta Hungarorum. 7-23. Budapest. Helikon
- GYÖRFFY Gy. (1998): Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, IV. Budapest. Akadémiai
- ILA B. (1964): A vízimalmok teljesítőképessége a XVII. század végén. Agrártörténeti Szemle VI. 515-425.
- ILA B. (1942-1976): Gömör megye. A megye története 1773-ig. I-IV. Turul - Akadémiai
- ISTVÁNFY Gy. (1911): A borsodmegyei palócok. Ethnographia XXII. 162-166, 222-232, 292-303, 363-368.
- JUHÁSZ D. (1988) A magyar tájnévadás. Nyelvtudományi értekezések 126. Budapest, Akadémiai
- KÁDÁR L. (1941): A magyar nép tájszemlélete és Magyarország tájnevei. A Magyar táj- és népismeret könyvtára. 3. szám. Budapest
- KISS L. (1988): Földrajzi nevek etimológiai szótára, I-II. Budapest
- KOMORÓCZY M. (é.n. 1903a): Gömör-Kishont vármegye népe. In: Magyarország vármegyéi és városai c. sorozat, 164-204. o. Szerk.: BOROVSZKY Samu). Budapest
- KOMORÓCZY M. (1903b): Tájszók a barkóságból. Magyar Nyelvőr XXXII. 520-526.
- KOMORÓCZY M. (1915): Barkó. Magyar Nyelvőr XLIV. 279-280.
- KÓSA L. – FILEP A. (1975): A magyar nép táji – történeti tagolódása. Budapest, Akadémiai
- MAGDA P. (1819): Magyarország és a határőrző katonaság vidékének legújabb statisztikai és geographiai leírása. Pest
- MALONYAY D. (szerk.) (1922): a magyar nép művészete, V. A palócok művészete. Budapest, 1922.
- PALÁDI-KOVÁCS A. (1968): A barkó etnikai csoport. In: Műveltség és Hagyomány. A KLTE Néprajzi Intézetének Évkönyve X. 175-218. Debrecen
- PALÁDI-KOVÁCS A. (1982) A Barkóság és népe. Borsodi Kismonográfiák 15. szám. (2. kiadás: 2006) Miskolc, Herman Ottó Múzeum
- PALÁDI-KOVÁCS A. (1985): Magyar tájak néprajzi felfedezői. Budapest, Gondolat
- PALÁDI-KOVÁCS A. (2003): Tájak, népek, népcsoportok. Budapest, Akadémia
- PRINZ Gy. (é.n. 1936): Magyarország tájrajza. In: Magyar föld – magyar faj, I. 15-341. Szerk.: CHOLNOKY Jenő. Budapest
- TESz (1967-1976): A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 1-3. kötet. Főszerk.: BENKŐ Loránd. Budapest, Akadémiai
- VÁLYI A. (1796-1799): Magyar országnak leírása, I-III. Buda

1. térkép. Anonymus Magyarországa 1200 körül. Györffy György 1977 nyomán

2. térkép. Az irodalomban 1910 előtt barkónak nevezett terület. Paládi-Kovács Attila 1982 (2006) nyomán